

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปลานิลเป็นปลาที่ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศทั่วโลกว่าเป็นปลาที่มีศักยภาพในการเพาะเลี้ยงและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ มีคุณสมบัติเฉพาะตัวคือเลี้ยงง่าย กินอาหารได้แทบทุกชนิดทั้งพืชและสัตว์ เป็นปลาที่สามารถใช้ประโยชน์จากอาหารธรรมชาติในบ่อได้เป็นอย่างดีมีความแข็งแรงอดทนต่อโรคพยาธิ มีการเจริญเติบโตดี และที่สำคัญมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมต่างๆทั้งในธรรมชาติและระบบการเพาะเลี้ยงได้เป็นอย่างดีเนื้อปลามีรสชาติดี ทำให้เป็นปลาที่นิยมบริโภคโดยทั่วไป ตลาดมีความต้องการสูงจากคุณสมบัติดังกล่าว ปลานิลจึงได้รับการกล่าวขวัญถึงในฐานะ “aquatic chicken”

นอกจากนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังได้จัดสัมมนาเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตปลานิลในการส่งออกเพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการส่งออกปลานิลในภูมิภาคอาเซียน และในอนาคตคาดว่าประเทศไทยจะสามารถพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ โดยนำส่วนเหลือใช้จากการแปรรูปมาทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้น เช่น การส่งออกหนังปลานิลเพื่อนำไปสกัดเยลลี่และคอลลาเจนในอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง หรือการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลที่ใช้ปลานิลเป็นวัตถุดิบ เป็นต้น (ผู้จัดการ, 2552) และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความต้องการของตลาดผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศยังมีความต้องการสูงขึ้นเรื่อยๆ และจากจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ในขณะที่ความต้องการบริโภคปลานิลภายในประเทศก็ยิ่งเพิ่มขึ้นมาโดยตลอด ทำให้การส่งออกลดลง ประกอบกับมีข้อจำกัดที่ตลาดส่งออกไม่ต้องการกลิ่นโคลน สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจึงได้ทำการศึกษาศักยภาพการผลิตและการตลาดปลานิล เนื่องจากมีช่องทางที่ตลาดปลานิลสามารถขยายตัวได้มากในอนาคต และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรได้อีกทางหนึ่ง (สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, 2552) ส่งผลให้ผลผลิตปลานิลในประเทศไทยมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ช่วงระหว่างปี 2540-2545 ปริมาณผลผลิตปลานิลเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในปี 2546 โดยในปี 2551 ผลผลิตปลานิลที่ได้จากการเพาะเลี้ยงมากถึง 195,900 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2546 ร้อยละ 99 ซึ่งมีมูลค่าผลผลิตปลานิลที่ได้จากการเพาะเลี้ยงมากถึง

5,770 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2546 ร้อยละ 110 (กรมประมง, 2553) สำหรับการเลี้ยงปลานิลในภาคเหนือนั้นมีการเลี้ยงปลาในหลายจังหวัด แม้จะมีการเลี้ยงปลากันมากแต่ผลผลิตที่ผลิตได้ก็ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในภูมิภาค ซึ่งในแต่ละจังหวัดก็มีการเลี้ยงที่แตกต่างกันไป ทั้งการเลี้ยงแบบกระชังและการเลี้ยงแบบบ่อดิน โดยการเลี้ยงปลากระชัง จังหวัดที่มีการเลี้ยงลักษณะนี้ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ใหญ่ในการเลี้ยงปลาทับทิมและปลานิลส่วนจังหวัดตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ ยังมีปริมาณการเลี้ยงปลาไม่มากนัก ส่วนพื้นที่อื่นๆ ในเขตภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงรายและจังหวัดพะเยา ถือว่าเป็นจังหวัดที่มีการเลี้ยงปลานิลกันมากและมีศักยภาพในการผลิต โดยส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงปลานิลในบ่อดิน ผลผลิตที่ผลิตได้จะส่งไปขายจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่านและเชียงใหม่ รวมถึงภาคกลางบางพื้นที่ เช่น กรุงเทพมหานคร

สำหรับจังหวัดพะเยา มีผู้เลี้ยงปลาในจังหวัดพะเยา มีจำนวนทั้งสิ้น 12,183 ราย ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงแบบยังชีพ มีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้นที่เป็นการเลี้ยงในเชิงพาณิชย์ (รพีพันธ์, 2552) แยกเป็นเกษตรกรในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 2,312 ราย ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งที่มีการเลี้ยงปลานิลแปลงเพศกันมาก การเลี้ยงปลาของอำเภอมิทั้งการรวมกลุ่มและไม่มีการรวมกลุ่มกัน โดยส่วนใหญ่จะไม่มีการรวมกลุ่มที่ชัดเจน ส่วนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาบ้านต้าพระแล ตำบลบ้านต้า อำเภอเมืองพะเยา ถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มและเป็นแหล่งเลี้ยงปลานิลแปลงเพศเชิงพาณิชย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพะเยา ในระยะแรกเกษตรกรประสบปัญหาคือ เกษตรกรขาดความรู้ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ปัญหาด้านราคาอาหารปลาที่เป็นต้นทุนสำคัญในการผลิตมีราคาสูง ไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ขายอาหารปลา พ่อค้าคนกลางและยังไม่มีการดำเนินการทางการตลาดรูปแบบของการรวมกลุ่มที่ชัดเจน (รพีพันธ์, 2552) ต่อมาปี 2553 กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาบ้านต้าพระแล ได้ย้ฐานะจากกลุ่มเกษตรกรตั้งเป็นสหกรณ์เลี้ยงปลาบ้านต้าเมืองพะเยา จำกัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพิ่มอำนาจการต่อรองกับผู้ขายอาหารปลา พ่อค้าคนกลาง นอกจากนี้ยังร่วมกันหาตลาดในการส่งปลานิลแปลงเพศไปขายยังจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือตอนบน ในปี 2551-2553 จะเห็นได้ว่า (ตารางที่ 1.1) เนื้อที่เพาะเลี้ยงปลานิลจังหวัดพะเยา มีแนวโน้มลดลง และมีผลทำให้ผลผลิตลดลงเช่นกันแต่กลับสวนทางกับปริมาณผลผลิตต่อไร่ อาจเนื่องจากเกษตรกรเลี้ยงปลาในเชิงพาณิชย์เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1.1 เนื้อที่เพาะเลี้ยง ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ จังหวัดพะเยา ปี 2551 -2553

ปี	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ กก.
2551	3,419	1,697	496
2552	3,502	1,884	538
2553	3,262	1,807	554

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2553

แม้สมาชิกสหกรณ์เลี้ยงปลาบ้านต้าเมืองพะเยา จำกัด จะมีพื้นที่เลี้ยงรวม 267.08 ไร่ และมีผลผลิตจำหน่ายเฉลี่ย 1.2 ตันต่อวัน หรือประมาณ 431.90 ตันต่อปี (สำนักงานประมงจังหวัดพะเยา, 2553) แต่ผลผลิตปลาชนิดที่ผลิตได้ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในจังหวัดที่มีปริมาณความต้องการอยู่ที่ 5 ตันต่อวัน ทำให้ต้องมีการนำเข้าปลาชนิดจากจังหวัดเชียงราย (รพีพันธ์, 2552) จึงมีโอกาที่จะขยายการผลิตเพื่อรองรับความต้องการในตลาดท้องถิ่น โดยการลดการขนส่งจากจังหวัดอื่นให้เกิดการสิ้นเปลืองพลังงานได้อีกมาก

ดังนั้นเพื่อเป็นการค้นหาความสำเร็จที่เกิดขึ้น จึงศึกษาความสำเร็จในการเลี้ยงปลานิลแปลงเพศ เพื่อจะได้ทราบว่าอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้การเลี้ยงปลาประสบความสำเร็จตลอดจนกระบวนการเลี้ยง ต้นทุนและผลตอบแทนที่ได้รับ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการแก้ไขจุดบกพร่อง และแนะนำ ส่งเสริมสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศ และผู้ที่สนใจทำธุรกิจการเลี้ยงปลานิลแปลงเพศเชิงพาณิชย์ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษากระบวนการเลี้ยงปลานิลของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

2. เพื่อศึกษาปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยการผลิต ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น สหกรณ์เลี้ยงปลานิลบ้านตำเมืองพะเยา จำกัด สมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลานิล สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลเชิงพาณิชย์ ตลอดจนใช้ในการวางแผนและดำเนินการป้องกันปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อสมาชิกสหกรณ์ดังกล่าว

2. รัฐบาล เอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการวางแผนนโยบาย เพื่อสนับสนุนและใช้เป็นข้อมูลในการแนะนำ ส่งเสริมสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศ และผู้ที่สนใจทำธุรกิจการเลี้ยงปลานิลแปลงเพศเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในการประกอบอาชีพด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอย่างมีศักยภาพต่อไป

1.4 สมมติฐานของงานวิจัย

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการผลิต และปัจจัยทางด้านสังคม มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเลี้ยงปลานิลของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศ ในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

1.5 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาถึง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของสมาชิกสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศ โดยศึกษาจากสมาชิกผู้เลี้ยงปลานิลที่ลงทะเบียนไว้กับสำนักงานประมงจังหวัดพะเยาในปี 2553 ของสหกรณ์ผู้เลี้ยงปลานิลแปลงเพศบ้านตำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำกัด ในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำนวน 87 ราย แต่เนื่องจากขณะที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล มีสมาชิกสหกรณ์เลิกเลี้ยงปลาไปแล้ว 7 ราย ให้เช่าบ่อ 5 ราย และเลี้ยงปลาอื่นแทน 3 ราย รวม 15 ราย ส่งผลให้มีสมาชิกสหกรณ์ที่สามารถทำการเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีจำนวนทั้งสิ้น 72 ราย การเก็บข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากการผลิตสุดท้ายของแต่ละราย เพื่อให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เกิดความละเอียด แม่นยำและน่าเชื่อถือ โดยเก็บข้อมูลรวม 4 รอบการผลิต แต่เนื่องจากสมาชิกสหกรณ์ไม่สามารถให้ข้อมูลย้อนหลังที่เกิน 1 ปีได้ จึงสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้เพียง 2 รอบการผลิต ดังนั้นการเก็บข้อมูลของสมาชิก เริ่มเก็บตั้งแต่ มกราคม 2556 เป็นต้นมา

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ปลานิลแปลงเพศ หมายถึง ปลานิลที่มีการพัฒนาสายพันธุ์เพื่อให้ได้ปลาที่มีคุณสมบัติที่ดี
ความสำเร็จ หมายถึง สมาชิกสหกรณ์มีกำไรสุทธิเฉลี่ยจากการขายปลานิล เวลาในการเลี้ยง 2
รอบการผลิต โดยกำไรสุทธิเฉลี่ย หมายความว่า สมาชิกที่มีกำไรตั้งแต่ 1 บาท ขึ้นไป ถือว่าประสบ
ความสำเร็จ

รอบการผลิต หมายถึง รอบระยะเวลาการเลี้ยง ตั้งแต่ปล่อยปลาลงเลี้ยงถึงจับจำหน่าย นับเป็น
1 รอบการผลิต

การจัดการฟาร์ม หมายถึง แนวทางการปฏิบัติงานในฟาร์ม ได้แก่ การจัดหาพันธุ์ปลานิล การ
อนุบาลลูกปลานิล วิธีการเลี้ยง ความหนาแน่นในการปล่อยปลา การจดบันทึกข้อมูลต่างๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved